

Od obserwatora do obywatela – jak młodzi ludzie mogą wpływać na swoją szkołę, miejscowość i państwo

1. Charakter programu

Program szkoleniowy jest skierowany do młodzieży i koncentruje się na rozwijaniu praktycznych kompetencji obywatelskich. Jego założeniem jest przejście od biernego poznawania zasad funkcjonowania demokracji do rozumienia własnej sprawczości i podejmowania odpowiedzialnych działań na rzecz szkoły, społeczności lokalnej i państwa.

Program łączy wiedzę o mechanizmach partycypacji obywatelskiej z ćwiczeniem umiejętności diagnozowania potrzeb wspólnoty, formułowania postulatów, prowadzenia dialogu, współpracy z innymi oraz planowania i realizacji inicjatyw społecznych.

2. Grupa docelowa

Uczniowie szkół ponadpodstawowych, w szczególności młodzież w wieku ok. 14–19 lat.

Program może być realizowany również z członkami:

- samorządów uczniowskich,
- młodzieżowych rad gmin i miast,
- szkolnych kół wolontariatu,
- grup projektowych i organizacji młodzieżowych.

3. Proponowany wymiar szkolenia

Wariant podstawowy: 12 godzin dydaktycznych, np. 4 moduły po 3 godziny.

Wariant rozszerzony: 16–20 godzin dydaktycznych, obejmujący dodatkowo realizację przez uczestników mikroprojektu obywatelskiego.

4. Cel główny

Przygotowanie młodych ludzi do świadomego, odpowiedzialnego i aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i demokratycznym poprzez rozwijanie wiedzy, umiejętności i postaw umożliwiających wpływanie na sprawy dotyczące szkoły, społeczności lokalnej i państwa.

5. Cele szczegółowe

Po ukończeniu szkolenia uczestnik:

- rozumie, czym jest aktywność obywatelska i na czym może polegać wpływ jednostki na życie wspólnoty;

- rozpoznaje różne poziomy uczestnictwa obywatelskiego – od wyrażenia opinii po współdecydowanie;
- zna podstawowe formalne i nieformalne mechanizmy partycypacji;
- potrafi zidentyfikować problem lub potrzebę swojej społeczności;
- potrafi określić, która instytucja lub grupa odpowiada za daną sprawę;
- potrafi dobrać adekwatny sposób działania obywatelskiego;
- umie formułować argumenty, postulaty i propozycje rozwiązań;
- rozumie znaczenie dialogu, współpracy i kompromisu;
- potrafi uwzględniać potrzeby innych osób i grup społecznych;
- dostrzega znaczenie dobra wspólnego oraz odpowiedzialności za wspólnotę;
- rozwija poczucie sprawczości i odpowiedzialności za swoje otoczenie.

6. Zakres tematyczny

Moduł 1. Obywatel – czyli kto?

Cel: pokazanie, że obywatelskość nie ogranicza się do udziału w wyborach ani do osiągnięcia pełnoletności.

Zakres:

- obywatel jako członek wspólnoty;
- prawa, obowiązki i odpowiedzialność;
- obywatelskość codzienna – szkoła, osiedle, miejscowość, państwo;
- aktywność indywidualna i zbiorowa;
- czym różnią się: obserwator, uczestnik, inicjator i współdecydent;
- pojęcie dobra wspólnego;
- sprawczość obywatelska młodych ludzi.

Przykładowe ćwiczenie: „Gdzie zaczyna się obywatelskość?”

Uczestnicy analizują różne zachowania – np. udział w wyborach do samorządu uczniowskiego, zgłoszenie problemu w przestrzeni publicznej, pomoc sąsiadowi, podpisanie petycji, udział w konsultacjach czy zorganizowanie zbiórki – i zastanawiają się, które z nich są przejawem postawy obywatelskiej i dlaczego.

Moduł 2. Moja szkoła, moja wspólnota – gdzie mogę mieć wpływ?

Cel: rozwinięcie umiejętności rozpoznawania problemów i możliwości działania w najbliższym otoczeniu.

Zakres:

- społeczność szkolna jako pierwsza przestrzeń praktykowania demokracji;
- prawa ucznia i reprezentowanie interesów uczniów;
- rola samorządu uczniowskiego;
- diagnozowanie potrzeb społeczności;
- rozróżnienie problemu, potrzeby, postulatu i rozwiązania;
- mapa interesariuszy;
- odpowiedzialność za sprawę – kto faktycznie może podjąć decyzję?

Ćwiczenie: „Mapa wpływu”

Uczestnicy wybierają realny problem dotyczący szkoły lub swojej miejscowości i określają: 1. czego problem dotyczy, 2. kogo dotyczy, 3. kto może podjąć decyzję, 4. kto może ich wesprzeć, 5. jakie działania są możliwe.

Moduł 3. Narzędzia wpływu – od rozmowy do współdecydowania

Cel: poznanie praktycznych mechanizmów uczestnictwa obywatelskiego.

Zakres:

- zgłoszenie problemu i kontakt z instytucją;
- petycja;
- konsultacje społeczne;
- budżet obywatelski;
- inicjatywy lokalne;
- wolontariat i działania społeczne;
- kampanie społeczne;
- działalność organizacji pozarządowych i grup nieformalnych;
- młodzieżowe rady gmin i miast;
- wybory i referenda;
- pokojowe zgromadzenia i inne formy publicznego wyrażania opinii;
- różnica między konsultowaniem, współpracą i współdecydowaniem.

Szczególny nacisk zostaje położony na pytanie:

„Które narzędzie jest właściwe dla konkretnej sprawy?”

Uczestnicy uczą się, że nie każdy problem wymaga petycji lub protestu – czasami skuteczniejsza będzie rozmowa, zebranie danych, konsultacja, przedstawienie propozycji rozwiązania albo zbudowanie koalicji osób zainteresowanych zmianą.

Ćwiczenie: „Dobierz narzędzie”

Grupy otrzymują krótkie sytuacje problemowe i wybierają najbardziej adekwatny sposób działania.

Moduł 4. Od pomysłu do działania – projekt obywatelski

Cel: przełożenie zdobytej wiedzy na zaplanowanie realnego działania.

Zakres:

- identyfikacja problemu;
- diagnoza jego przyczyn;
- określenie celu działania;
- ustalenie interesariuszy;
- poszukiwanie sojuszników;
- przygotowanie argumentów;
- wybór narzędzi partycypacji;

- komunikowanie inicjatywy;
- podział odpowiedzialności;
- harmonogram;
- ocena rezultatów.

Uczestnicy w kilkuosobowych zespołach przygotowują **miniatury projekt działania obywatelskiego** dotyczącego realnej lub modelowej sprawy.

Przykładowe problemy:

- brak miejsca do spędzania czasu przez młodzież;
- niedostosowany rozkład komunikacji publicznej;
- problem z bezpieczeństwem przejścia dla pieszych;
- niewystarczające możliwości segregacji odpadów w szkole;
- brak przestrzeni do odpoczynku dla uczniów;
- niewielki wpływ uczniów na decyzje dotyczące życia szkoły.

Każdy zespół opracowuje uproszczoną **Kartę działania obywatelskiego** zawierającą: 1. problem, 2. cel, 3. osoby i instytucje, których dotyczy sprawa, 4. decydenta, 5. proponowane rozwiązanie, 6. sposób działania, 7. argumenty, 8. potencjalnych partnerów, 9. możliwe bariery, 10. oczekiwany rezultat.

7. Element przekrojowy: dobro wspólne i odpowiedzialność

We wszystkich modułach uczestnicy konfrontowani są nie tylko z pytaniem:

„Jak mogę osiągnąć to, czego chcę?”

ale również:

„Jak moje działanie wpływa na innych i na całą wspólnotę?”

Program rozwija rozumienie, że aktywność obywatelska oznacza nie tylko skuteczne reprezentowanie własnych interesów, ale również:

- uwzględnianie potrzeb innych;
- szacunek dla odmiennych opinii;
- gotowość do dialogu;
- poszukiwanie kompromisu;
- solidarność;
- odpowiedzialność za konsekwencje proponowanych rozwiązań;
- troskę o wspólne zasoby i przestrzeń.

8. Metody dydaktyczne

Program powinien mieć przede wszystkim charakter aktywizujący. Wiedza teoretyczna pełni funkcję wprowadzającą i jest bezpośrednio powiązana z praktyką.

Rekomendowane metody:

- case study;

- praca problemowa;
- dyskusja moderowana;
- debata;
- symulacja;
- mapa interesariuszy;
- analiza sytuacji;
- praca projektowa;
- burza mózgów;
- praca w małych grupach;
- peer learning;
- prezentacja i informacja zwrotna;
- refleksja indywidualna.

9. Przykładowa symulacja: „Młodzi chcą zmiany”

Uczestnicy otrzymują sytuację:

W miejscowości nie ma przestrzeni przeznaczonej dla młodzieży. Grupa uczniów chce przekonać władze lokalne do utworzenia miejsca spotkań i aktywności. Gmina uważa jednak, że ważniejsze są inne inwestycje.

Uczestnicy wcielają się m.in. w:

- młodzież;
- przedstawicieli władz lokalnych;
- mieszkańców;
- rodziców;
- seniorów;
- przedsiębiorców;
- lokalną organizację społeczną.

Zadaniem jest wypracowanie rozwiązania możliwego do zaakceptowania przez różne grupy.

Symulacja pozwala ćwiczyć:

- argumentowanie;
- reprezentowanie interesów;
- słuchanie innych;
- negocjowanie;
- kompromis;
- odpowiedzialność za dobro wspólne.

10. Rezultaty uczenia się

Po zakończeniu szkolenia uczestnik powinien być w stanie:

Wiedza

- wskazać przykłady formalnych i nieformalnych form partycypacji;
- wyjaśnić rolę podstawowych instytucji publicznych i społecznych;

- wyjaśnić pojęcia partycypacji, reprezentacji, dobra wspólnego i interesariusza.

Umiejętności

- przeanalizować problem społeczny;
- zidentyfikować osoby i instytucje mające wpływ na jego rozwiązanie;
- dobrać właściwy mechanizm działania;
- przygotować argumentację;
- współpracować z innymi nad rozwiązaniem;
- przygotować prosty plan działania obywatelskiego.

Postawy

- gotowość do aktywnego uczestnictwa w życiu wspólnoty;
- poczucie odpowiedzialności za własne otoczenie;
- szacunek dla innych perspektyw;
- przekonanie o znaczeniu dialogu;
- świadomość własnej sprawczości;
- orientacja na dobro wspólne.

11. Ewaluacja

Proponowane narzędzia ewaluacyjne:

- krótka samoocena kompetencji przed i po szkoleniu;
- zadanie sytuacyjne sprawdzające dobór formy działania;
- ocena przygotowanego projektu obywatelskiego;
- refleksja końcowa „Jedna rzecz, na którą mam wpływ”;
- ankieta ewaluacyjna;
- opcjonalnie – obserwacja rezultatów mikroprojektu po zakończeniu zajęć.

12. Materiały dla uczestników

Programowi mogą towarzyszyć:

- karta „Mapa wpływu”;
- mapa interesariuszy;
- zestaw kart przypadków;
- karta wyboru narzędzia partycypacji;
- karta planowania inicjatywy obywatelskiej;
- zestaw krótkich opisów mechanizmów partycypacji;
- karta samooceny kompetencji obywatelskich;
- lista źródeł i miejsc, w których młody człowiek może szukać informacji o możliwościach zaangażowania.

13. Zadanie końcowe

Kulminacją programu może być opracowanie przez uczestników „**Mojego planu wpływu**”.

Każdy uczestnik lub grupa wybiera jedną sprawę dotyczącą:

- szkoły,
- najbliższego otoczenia,
- miejscowości
- albo szerszej społeczności,

a następnie przygotowuje realny plan przejścia:

problem → diagnoza → cel → decydent → partnerzy → narzędzie działania → argumentacja → działanie → rezultat.

Dzięki temu szkolenie kończy się nie tylko przekazaniem wiedzy, ale przygotowaniem uczestnika do podjęcia rzeczywistej aktywności obywatelskiej.